PHASELIS

Geliş Tarihi: 17.06.2022
Kabul Tarihi: 03.10.2022
Yayın Tarihi: 23.11.2022

VIII (2022) 197-205
DOI: 10.5281/zenodo.7350340
journal.phaselis.org

Phaselis Hadrianus Kapısı'ndaki Smilax(?) Betimi

Phaselis Hadrian's Gate's Smilax(?) Depiction

Özgür KAYA*, R. Süleyman GÖKTÜRK** & Şenkal KİLECİ***

Öz: Kalpsi ya da oksu yapraklar ve üzüme benzer meyveye sahip, nisan-haziran aylarında çiçeklenen tırmanıcı bir bitki olan *Smilax*, arkeoloji literatürü için çok tanıdık bir cins değildir. Öte yandan botanikçi gözüyle bakıldığında arkeolojik buluntularda bu bitkiyi yansıtan betimler ile karşılaşılmaktadır. Bu bağlamda, Phaselis Hadrianus Kapısı'na ait mimari bloklardan birindeki kabartmada yer alan yaprak ve meyve bezeklerinin florayla ilgili bir yayında *Smilax aspera* ile ilişkilendirilmiş olması, sözü edilen bitkinin -cins bazında- bu makalede daha geniş çerçevede incelenmesine neden olmuştur. Burada *Smilax* bitkisi; morfolojik, mitolojik ve arkeolojik açılardan ele alınmıştır. Phaselis örneğinden yola çıkılarak arkeolojik buluntularda *Smilax* betiminin kullanılıp kullanılmadığı araştırılmıştır. İncelemeler sonucunda *Smilax*'ın, sarmaşıkla karıştırılabilen ancak antik yaşantıda çeşitli işlevlerde kullanılmasının yanı sıra mitolojik anlatılarda da yer tutan bir bitki olduğu ortaya konulmuştur. Arkeolojik buluntularda ise bitki morfolojisi açısından bakıldığında bu bitkinin işlenmiş gibi göründüğü ancak aynı betimler sarmaşık ve üzümü de yansıtıyor olabileceğinden bunun bir olasılık olarak verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Smilax, Sarmaşık, Asma, Phaselis, Hadrianus Kapısı

Abstract: *Smilax* which is a climber plant with cordate or sagittate leaves and grape-like fruit, blossoms in april-june, is not a very familiar genus for the archaeological literature. But according to botanists the depictions reflecting this plant are encountered in archaeological finds. Concordantly, the leaf and fruit ornaments in the relief on one of the architectural blocks of Phaselis Hadrian's Gate were associated with *Smilax* in a publication related to flora caused the mentioned plant to be more comprehensively examined - on the basis of genus- here. The *Smilax* has been discussed from morphological, mythological and archaeological points of view. Based on the Phaselis example, it has been investigated whether the *Smilax* depiction was used in the archaeological finds. As a result it has been revealed that *Smilax* is a plant that can be confused with ivy but was used in various functions in ancient life as well as has a place in mythological narratives. In archaeological finds, it has been concluded that this plant seems to have been depicted from the point of view of plant morphology, but since the same depictions may also reflect ivy and grapes, this should be given as a possibility.

Keywords: Smilax, Ivy, Vine, Phaselis, Hadrian's Gate

* Doktorant, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları ABD, Antalya. ozgurkayaa91@gmail.com | https://orcid.org/0000-0001-5872-8254

** Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Antalya. gokturk@akdeniz.edu.tr | https://orcid.org/0000-0002-1959-7578

*** Dr., senkalkileci@gmail.com | https://orcid.org/0000-0002-0281-7407

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 17.06.2022 | Kabul Tarihi: 03.10.2022; Kaya Ö., R. S. Göktürk & Ş. Kileci 2022, "Phaselis Hadrianus Kapısı'ndaki Smilax(?) Betimi". *Phaselis* VIII, 197-205.

Phaselis kentindeki arkeolojik buluntulardan birinde yer alan kabartma, florayla ilgili bir çalışmada *Smilax aspera* ile ilişkilendirilmiştir[1] (Fig. 1-2). Ancak bitkisel betimlerin botanik ayrıntılarını okumak önemli olduğu gibi arkeolojik anlamda bütünün parçası olarak -indüksiyon yöntemiyle- incelenmesi de gerekmektedir. Dolayısıyla burada, disiplinlerarası bir yaklaşım izlenecektir. Amaçlanan stilistik bir araştırma olmayıp *Smilax*'ın morfolojisini ve antik dünyadaki yerini, Phaselis'teki kabartmanın ayrıntılarını, arkeolojinin çeşitli alanlarından benzer örnekleri ve betimlerin simgesel anlamlarını incelemek yoluyla bu bitkinin arkeolojik buluntularda işlenip işlenmediğini yorumlamaktır.

Smilax cinsi, Anadolu'da *Smilax aspera* ve *Smilax excelsa* olmak üzere iki türe ayrılmakla birlikte arkeolojik buluntularda yansıtılan bitkilerin tür bazında genellemesi kolay olmadığından buradaki inceleme cins bazında yapılmıştır. Tür ayrımının ise incelenen buluntu özelinde yapılması, daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Fig. 1. Phaselis, Mimari Blok

Fig. 2. *Smilax Aspera*

Modern Literatür ve Antik Kaynaklarda *Smilax*'ın Tanımı

Sürünücü ya da tırmanıcı çok yıllık çalılardan olan *Smilax*'ın[2], gövdesi genellikle alt kısımda odunlu ve dikenlidir. Yapraklar sarmal dizilişli; derimsi ya da yarı derimsi; bazen beyaz benekli; yumurtamsıdan kalpsiye kadar değişen şekillerde, kalpsi-üçgenimsi, dikdörtgenimsi, mızraksı, bazen böbreksi, 3-15 cm uzunluğunda, 2-10 cm eninde; tabanda yuvarlak, yarı kalpsi, ok başlı, zıpkınsı, kesik-tabanlı; uç kısımda keskin sivri ya da uzun sivri uçlu; 5-9 damarlıdır. Yaprakların kenarları seyrek dikenli veya çıplak olup yaprak sapı 1-2 cm boyundadır. Bitkinin küçük çiçekleri, kenarsal çiçek sapları üzerindeki şemsiyelerden tek tek çıkar veya uzun kıvrılmış çiçek sapları boyunca yarı saplı şemsiye durumundadır. Çiçek parçaları 6 tane, serbest, dar, yayılıcı, beyaz, krem, yeşilimsi, pembe, sarımsı veya kahverengimsi renkli, güzel kokulu olup erkek çiçek parçaları 4-7 mm boyunda, dişi çiçek parçaları dökülücüdür. Üzümsü meyve, kırmızı veya siyahımsı renktedir ve genellikle üç tohum taşır. *Smilax*,'ın yetişme ortamı; deniz seviyesinden başlayıp 800 m'ye kadar olan yüksekliklerdeki kızılçam ormanları, makilikler, yaprak döken ormanlık alanlar, çalılıklar, ba-

1 Göktürk 2015, fig. 56b.

2 Davis 1984, 70-72.

taklıklar, su kenarlarındaki vadiler, deniz kenarlarındaki kireç taşlı kayalık yamaçlardır. Bitkinin çiçeklenme zamanı, nisan-haziran aylarıdır.

Smilax, taksonomi anlamında 1753 yılında adlandırılmakla birlikte antik kaynaklarda da aynı ya da benzer (*Milaks*/*Milax*) biçimde anılmıştır. Ancak bu sözcüklerle karşılanan başka bitkiler de vardır. Theophrastos, Arkadialıların *Smilaks* olarak adlandırdığı, kermes meşesine (*Quercus coccifera*) benzeyen bir ağaçtan [pırnal meşesi (?)] söz etmiştir[3]. Plinius ise İtalya'da yetişen pırnal meşesine (*Quercus ilex*) kimi Hellenlerin *Milax* dediğini, ayrıca Sextius'a göre porsuk ağacının (*Taxus baccata*) Hellence *Milax* ile karşılandığını aktarmıştır[4].

Theophrastos'un *Milaks* üzerine belirttikleri[5], bu sözcükle kastedilen bitkiyi kesin olarak saptamak için yeterli değildir. Yazar, *Smilaks*'ı ise şöyle anlatmıştır[6]: *Smilaks asalak* (ἐπαλλόκαυλον) *bir bitkidir. Bitkinin sapı, düz dikenlere sahipken yaprakları sarmaşık gibi küçük olup köşesizdir. Sapların (gövdeye) bağlanma noktasında kallus görülür. Bunun bir özelliği de ortasındaki ince damar ve tıpkı diğer bitkilerin yapraklarında olduğu gibi buradan çıkmayan iplik benzeri dallanmalarıdır fakat bunlar sapın yaprağa bağlandığı yerden daireler çizerek ilerler. Dalın eklemlerinde ve yapraklar arası boşluklarda, aynı saplardan, yaprağın hemen yanında ince ve spiral bir tendril büyür. Çiçeği beyaz, kokusu ise zambak gibidir*[7]*. Meyvesi de strykhnon* (köpek üzümü/Solanum nigrum)*, melothron* (beyaz asma) *ve özellikle yabani asma* (Vitis sylvestris-Ampelopsis orientale) *adı verilen* (meyveyi) *andırır. Salkımlar sarmaşıktaki gibi asılıdır fakat düzenli bir sıra yapması üzüm salkımını anımsatır. Zira meyve tanelerini taşıyan saplar tek bir noktadan çıkar. Meyvesi kırmızı renkli olup genellikle iki çekirdeklidir; büyüklerde üç, küçüklerde ise bir tanedir. Oldukça sert olan çekirdeğin dışı siyah renklidir. Salkımların, sapın yanları boyunca dizilmesi ve en uzun salkımın, rhamnos* (cehri/Rhamnus alternus) *ve batos* (böğürtlen) *gibi sapın sonunda olması (salkımların) bir özelliğidir. Meyvenin hem yan hem de sonda üretildiği açıktır*. Burada asalak tanımlaması doğru değilse de Theophrastos'un bugün de *Smilax* olarak adlandırılan bitkiden söz ettiği anlaşılmaktadır.

Plinius, ilk kez Kilikia'dan geldiğini belirttiği *Smilax*'ın, kendi zamanında Hellas'ta daha yaygın olduğunu aktardıktan sonra bitki üzerine Theophrastos'takilerle hemen aynı bilgileri vermiştir[8]. Ona göre önceden *anthophoros* (çiçek taşıyan)[9] olarak adlandırılan *Milax*'ın ise yaprakları daha ince olmakla birlikte sarmaşığa[10] benzer. *Kimilerine göre Milax iki türdür. Bunlardan biri neredeyse ölümsüz olup gölgeli vadilerde yetişmekte ve ağaçlara tırmanmaktadır. Bol salkımlıdır…*[11] Bu anlatımlar, sözü edilen bitki için Plinius'un hem *Smilax*[12] hem *Milax* sözcüklerini kullandığını göstermektedir.

Mitolojide ve Antik Yaşamda *Smilax*

Smilax, mitolojik anlatılarda sık sık *Crocus* (safran/*Crocus sativus*) ile anılmaktadır. Ovidius, ufak çiçeğe dönüşen bu ikilinin öyküsünü, anlatmayacakları arasında belirtmekle yetinmiştir[13]. Plinius da

---

3 Theophr. *hist*. *plant*. III. 16. 2.

4 Plin. *nat*. XVI. 8. 19; 19.51; ayrıca bk. Dsc. *Med*. IV. 79; Paul. Aeg. V. 48.

5 Theophr. *hist*. *plant*. I. 10. 5-6.

6 Theophr. *hist*. *plant*. III. 18. 11-12.

7 Aristophanes'in kokusundan söz ettiği *Milaks* için bk. Aristoph. *Nub.*1006-1007. Yazarın bir başka komedyasında da *Milaks* anılmıştır (Aristoph. *Av.* 215-216).

8 Plin. *nat*. XVI. 63 *c.* 153-154.

9 Euripides de *Milaks* için bir sıfat olarak *anthesphoros*'u kullanmıştır (Eur. *Bakkh*. str. 703).

10 *Smilaks*'ın sarmaşıkla benzerliği, daha geç dönemlerde de dile getirilmeye devam etmiştir (Hesykh. *lex*. σ1254).

11 Plin. *nat*. XXIV. 49 *c*. 82-83.

12 Sandys 1885, 109-110.

13 Ovid. *Met*. IV. 281-284.

Crocus adlı delikanlıya aşkı nedeniyle çalıya dönüşen Smilax adındaki genç kızdan kısaca söz etmiştir[14]. Burada bitkinin morfolojik özelliklerinin de aktarılması, mitolojik anlatıdakinin günümüzde de bu genç kızın adıyla anılan bitki olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Nonnos da aşkın çiçeğine dönüşecek olan Krokos'un, güzel taçlı Milaks'a aşkına değinmiştir[15]. Bu ikili, Çoban Hymnos'un kendi mezarı için istediği -erken ölümlü mitolojik aşk öykülerinde geçen[16]- çiçekler arasında da anılmakta ve bu kez *Milaks*, aşkın çiçeği olarak tanımlanmaktadır[17]. *Krokos* ve *Milaks*, Zeus ve Hera'nın ilişkisinin anlatımında[18] simgesel birer rolde de görünmektedir[19].

Smilax, özellikle *Bakkha*'lar ve Dionysos anlatılarında, sıklıkla taç işlevinde geçmektedir. Bunların kimilerinde *Smilax* mı yoksa aynı ya da benzer sözcükle anılan diğer bitkilerin mi kastedildiği açık değildir[20]. Yine de meşe için *Smilax* ve benzeri sözcüklerin yerel kullanımla sınırlı görünüp porsuk ağacınınsa zehirli olması[21], bu kaynaklarda *Smilax*'ın kastediliyor olmasını en olası seçenek kılar. Plinius'un yukarıda gösterilen anlatısı ise bu bitkinin taç olarak kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Burada, hazin Crocus anlatısı yüzünden *Smilax*'ın tüm kutsal ritüellerde ve taç olarak kullanımının uğursuz olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte sıradan insanlar *Smilax*'ın sarmaşık olduğunu düşündüğünden -tıpkı Liber Baba ya da Silenus'un durumundaki gibi- festivallerinin kutsallığını bozmaktan geri durmamıştır[22]. Plinius; *Milax*, sarmaşık ve bunların salkımlarının taç için gözde materyallerden olduğunu da belirtmiştir[23]. Atina'dan bir *pyksis* üzerindeki, konuyla ilgili görülebilecek şu yazıt[24] da aktarılabilir: Her kim sağduyuyu bir *(S)milaks*'ın dalı olarak taşırsa o, özgürlüğün güzel tacına sahip olur.

Smilax'ın iyileştirici, koruyucu, panzehir[25], yazı tableti (*codicillus*)[26], (*Milax trakheia* –düşünüldüğü gibi- *Smilax* ise) ısı verici[27] gibi işlevlerde de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Platon'un *Devlet*'inde[28] *Milaks* ve mersin serpilmiş rustik yataklardan söz edilmiş, Pollux ise filler ve yaban domuzları için kurulan *podagra* adlı bir tuzağın çeperinin *Smilaks* dalından yapıldığını belirtmiştir[29]. Pollux'un söz ettiği bitkinin kesin tanımını yapmaya yetecek veri yokken Nonnos'un -yukarıda söz edilen- mitolojik anlatısı[30], *Smilax* yapraklarının (özellikle dikensiz olanlar) yatak için kullanılma olasılığını destekler görünmektedir.

---

14 Plin. *nat*. XVI. 63. 154-155.

15 Nonn. *Dion*. XII. 85-86.

16 Frangoulis 2014, 184-185.

17 Nonn. *Dion*. XV. 350-355.

18 Nonn. *Dion*. XXXII. 83-97.

19 Frangoulis 2014, 183-184. *Krokos* ve *Milaks*'ın birlikte anıldığı Nonnos'tan bir başka bölüm için bk. Nonn. *Dion*. XLII. 310. *Orphik Argonautika*'da, Hekate'nin bahçesindeki, aralarında *Krokos*'un da bulunduğu bitkiler arasında *Smilaks*'ın da sayıldığı (Harris 1917, 68-69) ayrıca belirtilmelidir.

20 Eur. *Bakkh*. 702-703 [J. E. Sandys (1885, 110-111), Euripides'in başka bir pasajında (Eur. *Bakkh*. 108) görülen benzer anlatımdaki meyvesi bol *Milaks*'ın da *Smilax aspera* olduğu üzerinde durmuştur.]; Ath. *Deip.* V. 198 p399; Phil. *Imag*. I. 18; I. 25; II. 17. 7; Ant. Lib. *Met*. X. Aynı belirsizlik, Demeter'in mersin ve *Smilax*'tan oluşan tacı (Reinach 1918, 312-313) ve Halikarnassoslu Dionysios'un yine bu iki bitkiyi birlikte andığı anlatısı (Dion. Hal. *Din*. 11) için de geçerlidir.

21 Plin. *nat*. XVI. 20. 50-51; Dsc. *Med*. IV. 79; Ayrıca bk. Sandys 1885, 111.

22 Plin. *nat*. XVI. 63. 154-155. Bu bakımdan Silenos ve Bebek Dionysos heykelinde (MS I. yüzyıl kopyası) işlenmiş taçların malzemesinin *Smilax*'a benzemesi (Fig. 6a) ilgi çekicidir.

23 Plin. *nat*. XXI. 28. 52.

24 *SEG* XXIX, 75.

25 Plin. *nat*. XXIV. 49. 82-83; Dsc. *Med*. IV. 142.

26 Plin. *nat*. XXIV. 63. 155.

27 Gal. XII. 78. 9-12; ayrıca bk. Paul. Aeg. VII. 3 (*Milax*).

28 Plat. *Rep*. II. 372.b-e.

29 Poll. *Onom*. V. 32.

30 Nonn. *Dion*. XXXII. 83-97.

Arkeolojik Kalıntılarda *Smilax* Betimi (?)

Smilax aspera ile ilişkilendirilmiş[31] kabartma, Phaselis Hadrianus Kapısı'nın üst kat *pilaster* gövdelerindeki kompozisyonun parçalarındandır[32]. *Pilaster*'lerde birer *krater*'den çıkan *kıvrıkdal*'lara bağlı yaprak ve meyve bezekleri izlenebilmektedir. Bu bezeme düzeninin kökeni, Mezopotamya sanatındaki hayat ağacı ya da suyu betimlerine dayandırılır[33]. Roma İmparatorluk Dönemi'nde mezarlar[34] ve kamusal yapılarda[35] ya da mozaik[36], kandil[37] gibi birçok arkeolojik buluntuda benzer bezeklerle karşılaşılabilmektedir. Geniş bir coğrafyadaki çeşitli kullanım alanı, sözü edilen dönemde bunun genel bir bezeme düzeni olduğunu gösterir. Dolayısıyla -her ne kadar buluntular kendi bağlamına göre değerlendirilmeliyse de[38]- bu bezeme düzeninin kapsayıcı simgesel anlamlarının aranmasında sakınca görünmemektedir. Bu bağlamda kompozisyon içerisindeki, araştırmacılarca çoğunlukla asma ve/veya sarmaşıkla ilişkilendirilen bitkisel bezekler Dionysos ile ilgili görülüp mezarlarda onun ölümsüz ruh[39], Hadrianus Kapısı gibi kamusal yapılarda bollukla[40] ilgisiyle ilişkilendirilebilir. *Krater* ya da *kantharos* gibi kapları yansıtan bezeklerse aynı anlamların, Dionysos'un Şarap Tanrısı kimliğine atıfla sunulmuş olmasını olası kılar. Belirtilen bezemelerde yansıtılan bitki ve kaplar Dionysos'un bilindik simgeleri olmakla birlikte bu tanrıya adanmış *altar*'lar[41] ya da Dionysos'un Zaferi konulu mozaikler[42] gibi Dionysos ile bu bezeme düzeninin ilgisine açık kanıtlar sunan örnekler de gösterilebilmektedir.

Fig. 3. Phaselis Hadrianus Kapısı, *Pilaster* Gövdesi

31 Göktürk 2015, fig. 56b.

32 Arslan & Tüner Önen 2019, fig. 96.

33 Flagge 1975, 93-94.

34 Roma merkezindeki lahitlerde *kıvrıkdal* bezemesi yaygın değilse de bunun *kantharos* bezeğiyle lahitlerde en erken kullanımı, Roma yakınlarından Geç Cumhuriyet ya da Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenebilecek bir örnekte gösterilmiştir (Koch & Sichtermann 1982, 235). Değişik eyaletlerdeki lahitlerden örnekler için bk. Koch & Sichtermann 1982, no. 352, 531; İdil 1998, 49 dn. 223; Mócsy 2014, 237 pl 29; Gürel *et al*. 2019, 418 dn. 8 fig. 4-6. Anıtsal mezarlar (Mathea Förtsch 1999, 21 dn. 279 kat. 233) ve özellikle mezar ya da adak stellerinde de bu düzenleme görülebilmektedir (*MAMA* V, 21, 132 no. 40, 292 pl. 21, 59; Waelkens 1977, 281; Mócsy 2014, 180 pl 5a, 26a).

35 Vandeput 1997, 104 dn. 200; Köse 2008, 750; bunun bir varyasyonu için bk. bu makalede fig. 7a.

36 Balmelle *et al*. 2002, 174 pl. 362.a-b.

37 Bailey 1988, 49-51 fig. 59.

38 Örneğin mezar stellerinde benzer bezeklerin, bağcılık gibi kişi ya da yöreye özgü anlamlarla da (özellikle bunu düşündüren başka bezekler de varsa) açıklanabileceği üzerinde durulmuştur (Waelkens 1977, 281 dn. 56). Kimi lahitlerde bunlar mevsimlerle de ilişkilendirilmiştir (Koch & Sichtermann 1982, 219 no. 281). Bezeme düzeninin, Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Hristiyan ikonografisiyle ilgili olabilecek kimi örnekleri üzerine yorumlar için bk. *MAMA* IV, xi; V, xxxiii.

39 Çelgin 1990, 328; Rohde 2020, 243-265; ayrıca bk. *MAMA* I, 216-217.

40 Aynı simgesel anlamlar, benzer örneklerin kap bezeği işlenmemiş olanları (Köse 2008) için de geçerli olmalıdır.

41 Biri Geç Hellenistik Dönem, diğerleri Roma Dönemi'nden Anadolu örnekleri için bk. *MAMA* V, 78-79 fig. 37 no. 168; VI, 123 no. 360 pl. 62; Haspels 1962, 286; *I.Alexandreia Troas*, 99 no. 72; Radt 1989, 199-200, taf. 91-92, *Altar* A; ayrıca bk. *MAMA* I, 216-217. Tripolis ad Maeandrum'dan imparator [Nero (?)] ve Dionysos'a adanmış bir *altar*'daki (Guizzi & Yener 2017) *Smilax*'a benzeyen bezemede ise kap bezeği kullanılmamıştır.

42 Biri MS 250-260 yılları, diğeri MS III. yüzyıl başlarından Kuzey Afrika örnekleri için bk. Dunbabin 1971, 53, 55, pl. XII-XIII.a.

Fig. 4. A. Heykel (Cornini & Valeri 2018, 146) b. Seramik (Isler Kerényi 2007, fig. 104) ve c. Sikkede (*Stack's* 2008, 54 no. 2094) d. Asma (*Vitis vinifera*) Betimi

Sunulan veriler ışığında Phaselis Hadrianus Kapısı'ndaki kabartmanın işlendiği *pilaster* bloklarının tümüne bakılırsa bunların kimilerinde, *Smilax aspera*'nınkine benzetilenlerin yanı sıra asma yapraklarının da yansıtıldığı görülecektir (Fig. 3; krş. Fig. 4).

Fig. 5.a. Heykel (Cornini & Valeri 2018, 218) b. Seramik (Isler Kerényi 2007, 186 fig. 114) ve c. Sikkede (de Callataÿ 2012, 314) d. Sarmaşık [*Hedera helix* (Wikimedia Commons)] Betimi

Şu durumda diğer yaprak bezeklerinin de *Smilax* değil, sarmaşığı[43] yansıtma olasılığı ağır basmaktadır. Yaprak betimleri tanımlanırken -varsa- onların yanında betimlenen meyvenin yardımı da önemlidir. Ancak Phaselis'teki meyve bezekleri *Smilax aspera*'yla olabileceği gibi asmayla da ilgili olabileceğinden [Yine de bezeklerdeki sarkık yapının (Fig. 1, 6b) daha çok üzümü anımsattığı belirtilebilir.] bu noktada başka buluntular incelenmelidir.

Değişik birçok arkeolojik buluntuda görülen yuvarlak kümeler biçimindeki meyve betimleri, bunlarla işlenen kalp biçimli yaprak betimlerinin sarmaşığı yansıttığını göstermektedir (Fig. 5). Perge[44] ve Attaleia'daki Hadrianus kapılarındaki gibi buluntularda ise ikinci bir cins olmadan işlenmiş yaprak bezekleri sarmaşığınkine, meyve bezekleri üzüme benzemektedir (Fig. 6a, c, 7). Bu tarz örnekler, bitki morfolojisi açısından *Smilax*'ı yansıtan betimlerin arkeolojik buluntularda kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sonuç

Smilax'ın arkeolojik buluntularda işlenip işlenmediği sorunsalıyla ilgili olarak öncelikle, çalışmanın çıkış noktası olan Phaselis Hadrianus Kapısı'ndaki örnekten söz edilmelidir. Burada aynı bezeme düzeni (Fig. 1, 3, 6b) içerisindeki iki cins yaprak bezeğinden birinin asmayı yansıttığı anlaşılmış, betimlenen meyvelerin morfolojik olarak üzüme yakınlığı görülmüştür. Diğer benzer örneklerde asma yaprağı-üzüm salkımı betiminin kesin olarak bilinmesi ve bezeme düzeninin şarapla olası ilgisi de düşünüldüğünde buradaki meyve bezekleri de asmayla ilişkilendirilmelidir. Şu durumda meyve-

43 Bayburtluoğlu 1985, 373-374.

44 Bezemelerde yansıtılan meyve karakterinin sarmaşık mı asmayla mı ilişkilendirilmesi gerektiği tartışmaya açık kimi örnekler için bk. Abbasoğlu 1994, 66-67, 69-70 No. 109-110, 118 lev. XXI.1-2, XXII.4.

den bağımsız düşünülmesi gereken diğer (kalp biçimli) yaprak bezekleriyse hem oldukça yaygın biçimde buluntularda betimlenen hem de *Smilax*'a göre daha bilinen bir bitki olan sarmaşığı yansıtıyor olmalıdır. Bu sonuç, benzer bezeme düzenine sahip diğer örnekler için de geçerlidir ve meyve olmadan işlenen kalp biçimli yaprak betimlerini de sarmaşıkla ilişkilendiren genel görüşü[45] izlemeyi gerektirir.

Fig. 6.a. Silenos ve Bebek Dionysos heykeli (Cornini & Valeri 2018, 147) b. Phaselis Hadrianus Kapısı, *pilaster* gövdesi c. Abdera sikkesi (*Stack's* 2008, 93 no. 2161) d. *Smilax aspera*

Asma yaprağı ve sarmaşık meyvesi betimleri olmadan işlenmiş, morfolojik olarak *Smilax*'ı yansıtan yaprak ve meyve betimleri içinse değişik yorumlarda bulunulabilir. Antik kaynaklarda aktarılanlar da göz önünde bulundurulduğunda özellikle taç/çelengi yansıtan bu tarz buluntularda (Fig. 6a, c) *Smilax*'ın betimlenmiş olması olası görünmektedir. Benzer betimlerin *kıvrıkdal* ile kullanıldığı buluntulardaysa tanım yapmak daha güçtür. Çünkü *kıvrıkdal* bezemesinde gerçek dışı kompozisyonlar uygulanabildiğinden buna bağlı bitkisel bezekler her zaman birbiriyle ilgili değildir[46]. Ancak özellikle yaprak ve meyve dışında doldurucu bezek olmadığı durumlarda (fig. 7) *kıvrıkdal* ile de *Smilax*'ın betimlenme olasılığı göz ardı edilmemelidir.

Fig. 7a Attaleia'dan Konsol Bezemesi

Fig. 7b. Perge'den Arşitrav *Soffit* Bezemesi (Abbasoğlu 1994, 53-54 No. 65-66 lev. XIII.3-4)

Arkeolojik kalıntılara simgesel açıdan yaklaşıldığında da benzer sonuçlara varılabilir. Kimileri bir kap betiminden çıkan, Phaselis'tekine benzer yaprak ve meyve betimleri genel anlamda Dionysos ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu ilgi, betimlerin asma ve/veya sarmaşığı yansıttığını destekler görünmekle birlikte Dionysos ile ilgisi görülen *Smilax*'ın da sözü edilen tanrı ve onun simgeledikleriyle ilişkili kullanımı şaşırtıcı olmayacaktır. Her ne kadar Crocus anlatısı yüzünden *Smilax*'ın kullanımına olumsuz bir bakış dile getirilmişse de bu bitkinin yararlı işlevlerde kullanıldığı da

45 Mozaik örnekleri için bk. Balmelle *et al*. 2002, 49.

46 Gündüzalp 1984, 3, 20.

görülmüştür ve acıklı da olsa mitolojik anlatıların sanata yansıması bilindik bir olgudur. Ancak yine Dionysos ile ilgili olarak sarmaşığın yalnızca yaprağı, asmanın yalnızca meyvesini yansıtan betimlerin birlikte kullanılma olasılığı da dışlanamamaktadır. Kesin kanıt sağlamayan tüm bu veriler, arkeolojik materyal kültür kalıntılarında *Smilax* betimi kullanımının bir olasılık olarak değerlendirilebileceği sonucunu vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Abbasoğlu H. 1994, *Perge Roma Devri Mimarîsinde Arşitravların Soffit Bezemeleri – Tipolojik yönden bir araştırma* –. Ankara.

Arslan M. & Tüner Önen N. 2019, "Phaselis Kenti'nde 2019 Yılında Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmaları ve Kazı Çalışmaları". *Phaselis* V, 425-463.

Bailey D. M. 1988, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum III: Roman Provincial Lamps*. London.

Balmelle C., M. Blanchard Lemée, J-P. Darmon, S. Gozlan & M-P. Raynaud 2002, *Le Décor Géométrique de la Mosaïque Romaine II: Répertoire graphique et descriptif des décors centrés*. Paris.

Bayburtluoğlu C. 1985, "Phaselis Kazısı Raporu". *KST* VII, 373-386.

Çelgin A. V. 1990, *Termessos Kenti Nekropol'leri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Cornini G. & Valeri C. 2018 (Eds.), *Winckelmann: Capolavori Diffusi Nei Musei Vaticani*. Città del Vaticano.

Davis P. H. 1984, *Flora of Turkey and the East Aegean Islands 8*. Edinburgh.

de Callataÿ F. 2012, "A Tetradrachm with the Legend ΘΡΑΚΩΝ Overstruck on an Athenian Stephanephoros Tetradrachm of ΑΠΕΛΛΙΚΩΝ–ΓΟΡΓΙΑΣ (88/87 BC) and Its Consequences for the Thasian Type Coinage". Eds. E. Paunov & S. Filipova, *Ηρακλεους σωτηρος ϑασιων: Studies in honour of Ilya Prokopov for his 60th birthday – from his friends and pupils*. Veliko Turnovo, 307-321.

Dunbabin K. 1971, "The Triumph of Dionysus on Mosaics in North Africa". *BSR* 39, 52-65.

Flagge I. 1975, *Untersuchungen zur Bedeutung des Greifen*. Sankt Augustin.

Frangoulis H. 2014, *Du Roman à L'épopée: Influence du Roman Grec sur les Dionysiaques de Nonnos de Panopolis*. Besançon.

Göktürk R. S. 2015, "Phaselis Antik Kenti Florası I". *Phaselis* I, 81-131.

Guizzi F. & Yener B. 2017, "An Inscribed Altar from Tripolis ad Maeandrum". Ed. B. Duman, *Tripolis ad Maeandrum I: Tripolis Araştırmaları*. İstanbul, 75-81.

Gündüzalp N. 1984, *Anadolu Yapılarında Akantuslu Sarmal Dal Süslemeleri: Hellenistik ve Roma Devri*. Trabzon.

Gürel B., A. Akçay & N. Tüner Önen 2019, "Phaselis Teritoryumu'nda Kolalemis ve Ailesine ait Khamosorion ve Çiftlik Yerleşimi". *Phaselis* V, 413-424. Kaynak: http://dx.doi.org/10.18367/Pha.19028

Harris R. 1917, *The Ascent of Olympus*. Manchester.

Haspels 1962, "Relics of a Dionysiac Cult in Asia Minor". *AJA* 66/3, 285-287.

I.Alexandreia Troas, M. Ricl, *The inscriptions of Alexandreia Troas* (IGSK 53). Bonn 1997.

Isler Kerényi C. 2007, *Dionysos in Archaic Greece: An Understanding through Images*. Trans.: G. E. Watson, Leiden, Boston.

İdil V. 1998, *Likya Lahitleri*. Ankara.

Koch G. & Sichtermann H. 1982, *Römische Sarkophage*. München.

Köse V. 2008, "Dionysos – Felicitas – Bereket. Küçük Asya Taş Ustalarının Roma Mimarlık Süslemelerine Katkısına Bir Örnek: Kıvrımlı Sarmaşık Dalı". Eds. İ. Delemen *et al*., *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı: Euergetes*. Antalya, 747-758.

Mathea Förtsch M, 1999, *Römische Rankenpfeiler und -Pilaster: Schmuckstützen mit vegetabilem Dekor, vornehmlich aus Italien und den westlichen Provinzen*. Mainz.

Mócsy A. 2014, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*. New York.

Radt W. 1989, "Zwei augusteische Dionysos-Altärchen aus Pergamon". Eds. N. Başgelen & M. Lugal,

Festschrit für Jale İnan Armağanı. İstanbul, 199-245.

Reinach S. 1918, "Le Narcisse dans Homère et dans Sophocle". *RA,* Cinquième Série, T. 8, 301-316.

Rohde E. 2020, *Psykhe: Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı*. Çev. Ö. Orhan, İstanbul.

Sandys J. E. 1885, *The Bacchae of Euripides with Critical and Explanatory Notes and with Numerous Illustrations from Works of Ancient Art*. Cambridge, London.

Stack's 2008, *The Lawrence R. Stack Collection of Ancient Greek Coins*. New York.

Vandeput L. 1997, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor. Sagalassos: A Case Study* (Studies in Eastern Mediterranean Archaeology I). Leuven.

Waelkens M. 1977, "Phrygian Votive and Tombstones as Sources of the Social and Economic Life in Roman Antiquity". *AncSoc* 8, 277-315.